

Sluchově postižení pedagogové dříve a dnes

(Saša Zvonek) ZDROJ: <http://ruce.cz/clanky/198/3>

Sluchově postižení pedagogové u nás dříve

"Ve dvousetleté historii našeho školství pro neslyšící byly doby, kdy někteří absolventi Pražského ústavu pro hluchoněmé⁴ děti působili na této škole jako učitelé. Neslyšící maturant je dnes výjimkou a neslyšící učitel na našich školách pojem neznámý" (In: O totální komunikaci I. 1987, s. 3). Takové doby vskutku byly. A byly naopak také doby (a ty byly bohužel delší), kdy byli zcela odmítáni, o čemž svědčí následující slova z časopisu "Obzor hluchoněmých", která pronesl Melichar Bednařík, ředitel Plzeňského ústavu pro hluchoněmé a později též ředitel Výmolova ústavu v Praze Radlicích: "...K požadavku (neslyšících), aby vedle učitelů plnomyslných ustavování byli též schopné osoby hluchoněmé za dozorce, řemeslníky, učitele a vychovatele, staví se učitelé němečtí záporně. Připouštějí jen možnost toho, aby hluchoněmí zastávali v ústavech pro hluchoněmé jen podřízenější místa služebná, případně aby tvořili nepatrné % mezi dělníky a řemeslníky ústavními. Rozhodně ale stavějí se proti tomu, aby hluchoněmí byli ustavování jako učitelé, vychovatelé nebo dozorci. Jako důvod svého odporu uvádějí za podmínku takového ustanovení, že by hluchoněmí museli mít totéž vzdělání, jako mají učitelé plnomyslní - slyšící...". A dále pak: "... A také nejdokonalejší tvor světa může být svěřen do výchovy jen člověku, který všechny smysly má a také je ovládá" (Obzor hluchoněmých, ročník V, 1. ledna 1923, s. 2, In: Hrubý 1997, s. 210).

Zatímco podle dostupných materiálů na našich školách pro sluchově postižené (v té době byla školní zařízení rozdělena na školy pro neslyšící, nedoslýchavé a žáky se zbytky sluchu) opravdu v roce 1987 nepracoval jediný sluchově postižený pedagog. Z historie výchovy a vzdělávání sluchově postižených (dříve hluchoněmých) v ústavech v našich zemích máme o takovýchto učitelích zprávy.

Prvním byl pravděpodobně "**Hubert Kauzner** - bývalý chovanec Pražského ústavu pro hluchoněmé" (nynější Holečková), byl přijat jako učitel před rokem 1836⁵. "Vynikal malířským nadáním a po ukončení ústavu navštěvoval pražskou malířskou akademii" (Novák 1937, s. 13). K těm dalším významným patří **Václav Wilczek** (1852 - 1897) (Václav Josef Vlček) a **Ignác Reisser** (1853 - 1890) oba neslyšící (v dobové literatuře "hluchoněmí"). Byli přijati do Pražského ústavu jako učitelé okolo roku 1870 - 1880. "Vrchní ředitelství ustavilo je za učitele, aby prý hluchoněmí chovanci měli vzor, že hluchoněmý též může dosáhnouti významného postavení. Učitel Reisser vyučoval kreslení, Wilczek byl horlivým a svědomitým učitelem. Vyučoval na českém oddělení samozřejmě jen posuny a psaním. Ten později za ředitele Kmocha založil a vedl Podpůrný spolek hluchoněmých SFS" (Novák 1937, s.18). Hrubý v souvislosti k jednomu výše jmenovanému uvádí: "Osvícený učitel Pražského ústavu pro hluchoněmé Václav Frost věděl, jak je důležité, aby neslyšící žáci měli své vzory v úspěšných dospělých neslyšících. Proto povolal bývalého absolventa ústavu - neslyšícího kniháře Václava Wilczeka, aby se stal učitelem neslyšících" (Hrubý 1997, s. 102, více také v Unii č. 5/1997, s. 5). Po nich následovali další. "V roce 1890 byl ustaven za učitele kreslení **Jan Karesch**, též bývalý chovanec ústavu, který byl velmi dovedným kreslířem a svou učitelskou povinnost zastával od roku 1891 až do své smrti v roce 1920" - dle Hrubého 1925 (Novák 1937, s. 40, dále Hrubý 1997, s. 70). Dalším sluchově postiženým pedagogem tohoto pražského ústavu byl "**František Kudym**, bývalý chovanec ústavu. Nastoupil do pracovního poměru v roce 1896 a pracoval v ústavu až do roku 1934, tedy rovných 38 let. Krom učitelování však byl také velkým publicistou, napsal řadu článků do odborných časopisů, o psychologii ohluchlých, o významu četby pro hluchoněmé, o historii vzdělávání a dalších" (Novák 1937, s. 38). Vyšel o něm také článek v časopise Obzor hluchoněmých z roku 1934 pod názvem "František Kudym - neslyšící učitel neslyšících" (Hrubý 1997, s. 221) (další rozsáhlejší články o něm jsou v časopisu Unie číslo 4/1997 na s. 5. a číslo 9/1998 na s. 5). Pravděpodobně v tomtéž roce jako František Kudym nastoupila také první žena - učitelka. Byla to "**Amálie Kühnelová**, jež učila v pražském ústavu. Byla tzv. industriální učitelkou" (Hrubý 1997, s. 72).

Tím výčet pedagogů působících v historii na našich školách končí. Netvrdím však, že je to výčet konečný.

Nedá mi to však, abych zde neuvedl ještě jedno významné jméno. Jméno sluchově postiženého člověka, který ač nepůsobil ve školství, přesto se zasloužil o výchovu i vzdělávání mnohých dětí. Jméno člověka, který nad ostatní vynikal. Byl jím **František Gottwald**. V časopise Gong je o něm tato malá zprávička s nadpisem: "**NAJDE SKAUTSKÁ VŮDCE NÁSLEDOVNÁKY? Brněnský funkcionář neslyšících František Gottwald není už mezi námi. Zůstal však jeho Junácký odkaz. Patrně by zasloužil zápis do Guinnessovy knihy rarit a rekordů - náš František byl patrně jediný neslyšící skautský vůdce, který vedl i slyšící skauty. Měl skautský vůdcovský dekret č. 529/69, s úspěchem vykonal předepsané zkoušky. Převzme někdo jeho štafetu? Snad nám o jeho nástupci napíšou jednou naši skauti**" (Gong 10/1993, s.188).

Sluchově postižení pedagogové u nás v současné době

V poslední době velmi výrazně stoupl počet sluchově postižených pedagogických pracovníků na našich školách. Po roce 1989, kdy došlo ke změně přístupu ke zdravotně postiženým a kdy ve školství pro sluchově postižené došlo k mnoha výrazným změnám⁶, se začali stále více uplatňovat ve výchovně-vzdělávacím procesu u postižených dětí stejně postižení pedagogové.

Velkým pozitivem také bylo, že se sluchově postiženým dostalo širších možností dalšího vzdělávání (více k tomu v kapitole 5.), což mnozí využili a zvýšili svoji odbornou erudici, získali pedagogickou způsobilost a místo ve školách. Některé školy přecházejí k novým metodám vzdělávání, zjm. k bilingvní metodě, kde mají sluchově postižení pedagogové nezastupitelné místo.

Nicméně můžeme říci, že pronikání sluchově postižených, coby pedagogických pracovníků do škol pro stejně postižené, nebylo jednoduché. Mnozí učitelé sluchově postižených měli, a bohužel někdy stále mají, vůči nim předsudky, které ze všeho nejvíce bránily v tom, aby zde našli sluchově postižení uplatnění. Např. Markéta Krumplová, sluchově postižená učitelka k tomu říká: *"...Vzpomínám si na to, jak se mě před dvěma roky jeden speciální pedagog docela vážně ptal, jak bych mohla se svou sluchovou vadou učit. Přitom tento učitel po mé maturitě schvaloval, že jsem se přihlásila na vysokou školu s pedagogickým zaměřením. Dnes mne už bere jako rovnocennou kolegyni..."* (Gong 6/1999, s. 147). A ke své motivaci uvádí: *"Když jsem v roce 1994 maturovala, nebyl tady žádný sluchově postižený pedagog, který by zároveň učil sluchově postižené děti. Měla jsem pocit, že právě tyto děti by potřebovaly sluchově postiženého učitele, který by pro ně byl vzorem"* (Gong 6/1999, s. 147). Ještě v roce 1995 napsal Kostelník: *"Nechápu, že ač působení neslyšících učitelů na školách pro neslyšící je z historie i zahraničních zkušeností dobře známé, proč u nás neslyšící učitelé prostě nejsou"* (Kostelník 1995, s. 9). Nebo jiná poznámka: *"Zajímavou kapitolou je život neslyšících v Holandsku a jejich společenské uplatnění. Zatím můžeme jen závidět uplatnění dospělých neslyšících ve školách"*, uvádí Potměšil. *"Pracují zde jako pedagogové v poradenských centrech, jako asistenti učitelů v základních školách, stejně jako vychovatelé"* (Gong 5/1996, s.87). Pro upřesnění musím dodat, že v roce 1995 u nás již minimálně jeden sluchově postižený pedagog pracoval (ve škole pro sluchově postižené v Praze na Smíchově), to však tato vzácná výjimka na faktu absence sluchově postižených pedagogů v našich školách pro sluchově postižené v podstatě nic nemění. V časopise Gong z roku 1992 k tomu ředitel zmíněné školy Mgr. Vácha uvádí: *"...bych rád oznámil veřejnosti, že na učilišti pracuje pan učitel z řad sluchově postižených. Bylo to velmi obtížné hledání... nakonec jsme takového našli. Jsme hrdí, že je to absolvent našeho SOU..."* (Gong 1/1992, s. 10). A slova onoho prvního novodobého sluchově postiženého učitele sluchově postižených Petra Valáška: *"...Byl to pro mne šok, neuvěřitelný moment mého života. Vůbec mne nenapadlo, že bych já mohl učit na učilišti. Nastoupil jsem v září 1991"* (Gong 2/1999, s. 34).

Teprve v roce 1996 začíná u nás výraznější pronikání sluchově postižených pedagogů do škol v Brně, Hradci Králové a Praze. Jedná se o školy, které do svého vzdělávacího plánu zahrnuly znakovou řeč. Mgr. Silovská, ředitelka Speciální školy pro sluchově postižené v Brně k tomu říká: *"Ve školním roce 1997/1998 zde pracovaly čtyři učitelky, dvě slyšící a dvě sluchově postižené. V jednom oddělení je vždy jedna slyšící a jedna neslyšící. Obě pracovaly naprosto rovnocenně a ve shodě, na přípravách se vždy předem domlouvaly. Na slyšící učitelce spočívala více výuka řeči, artikulace, sluchově postižená učitelka se víc věnovala dramatické a pohybové výchově, výtvarným činnostem; obě rozvíjely rozumové schopnosti dětí. Obě slyšící učitelky se zdokonalily ve znakování, denním stykem nejen se sluchově postiženými dětmi, ale i se sluchově postiženou kolegyní zdokonalily svoji komunikaci a prohloubily detailní znalost psychických zvláštností sluchově postiženého člověka. Neslyšící učitelky si naopak zdokonalily mluvenou řeč, denní diskusí o dětech a jejich potřebách a problémech prohloubily své poznatky z pedagogiky a psychologie, integrovaly se mezi slyšící kolegy (asi by bylo lepší, kdyby to bylo naopak. Jde přece o neslyšící, nikoliv o slyšící). Vyzdvihla bych u neslyšících učitelek přínos jejich uměleckého vzdělání, neboť jsou obě absolventky JAMU. Přece jen mají přednost rozvinuté fantazie, citlivosti, schopnosti zahrát situace, nebát se projevit temperament, umí se plně vnořit do duše dítěte atd. Tím nechci říct, že slyšícím učitelkám toto schází, ale pedagog vzešlý z našich středních a vysokých pedagogických škol je především nabit teorií a poučkami a jeho pedagogické vlohky se rozvinou (nebo taky ne) teprve v praxi, teprve tam se pozná, že takovému absolventu třeba schází kus toho nutného herectví. S našimi dvěma učitelkami přišly vlastně hotové herečky - učitelky se základy pedagogiky a psychologie a velmi rychle vstřebaly to, co je z hlediska pedagogicko-psychologického nutné. Navíc si dalším studiem prohloubí znalosti a dosáhnou potřebné kvalifikace. Co se týká složení pedagogického sboru, převládají učitelky mladší, máme 4 muže, dva jsou učitelé sluchově postižení, rovněž absolventi JAMU, kteří dále studují, aby byli kvalifikovanými učiteli. S jejich zapojením do kolektivu a jejich prací jsme rovněž velmi spokojeni, platí o nich totéž, co bylo řečeno výše o učitelkách v MŠ, navíc vnesli do školy onen postrádaný mužský prvek. U dětí jsou velmi oblíbeni, mají autoritu i u rodičů, a to zvláště sluchově postižených. Velmi nám pomáhají právě v dokonalé komunikaci s dětmi"* (Silovská, In: Sborník 1998, s. 3, 4 a 7).

V současné době pracují sluchově postižení pedagogičtí pracovníci i na dalších školách, např. v Českých Budějovicích, Liberci, Ostravě, Valašském Meziříčí. V souvislosti s tím se v literatuře uvádí např.: *"Je pro nás důležité, aby o děti pečoval tým, který tvoří psycholožka, logopedka, speciální pedagog a neslyšící učitelky"* (Fenclová, ředitelka Bilingvální mateřské školy Pipan, seminář Beroun 1999). Nebo: *"...od roku 1996... zajistit pravidelnou účast neslyšících lektorů a asistentů. Výchovnou práci řídily dvě slyšící učitelky, z nichž jedna ovládá plně znakový jazyk a dvě neslyšící vychovatelky. Odpolední kroužky vedou slyšící i neslyšící lektoři"* (řeč je o bilingvální mateřské škole PIPAN, Jabůrek 1998, s. 32). *"Ve výuce jsou neslyšící učitelé"* (Rindová, ředitelka školy v Hradci Králové, seminář Beroun 1999).

Také na vysoké školy pronikají neslyšící, kteří zde pracují jako pedagogové, nebo odborní lektoři. Několik jich pracuje na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, dále na Pedagogické fakultě Technické univerzity v Liberci, na Divadelní fakultě JAMU. ... *"Martin Wiesner se podílí na výzkumu znakového jazyka na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy..."* (Gong 5/1999, s. 118)

Při přípravě "Setkání sluchově postižených pedagogických pracovníků ČR" v roce 2000 jsem získal kontakt na 24 sluchově postižených lidí, kteří pracují jako učitelé, vychovatelé, asistenti učitelů nebo odborní asistenti v našich školách pro sluchově postižené. Ostatková ve své diplomové práci uvádí 17 pedagogických pracovníků, z toho 5 učitelů na ZŠ (Ostatková 2000, s. 24, 25, 29 a 30). To je na tak krátkou dobu velmi výrazný počet, který svědčí o tom, že i u nás získávají sluchově postižení pedagogové své místo ve školách. Nejvíce jich pracuje na školách v Brně, Hradci Králové a Praze na Smíchově. Výše zmíněné setkání, které proběhlo v listopadu 2000, bylo vůbec prvním historickým setkáním sluchově postižených pedagogů sluchově postižených u nás.

poznámky

4. Hluchoněmý, hluchoněmost atd. - je archaismus, je to termín, který se dříve používal pro označování lidí se sluchovou vadou. Dnes má spíše hanlivý charakter, přesto, že ve "znaku" (myšlen je znakový jazyk) pro "neslyšící" stále zůstává.
5. Zde bych si dovolil vložit poznámku pro časovou souvislost: První ústav pro hluchoněmé u nás vznikl v roce 1786 v Praze a byl to pátý ústav svého druhu v Evropě.

V roce 1991 bylo zrušeno dosavadní dělení škol na školy pro žáky neslyšící, nedoslýchavé a žáky se zbytky sluchu. Školy začínají pracovat s různými výchovně vzdělávacími programy. Hledají se nové cesty a způsoby práce, prosazují se nové pohledy na sluchově postižené a zdravotně postižené vůbec (dítě již není "defektní model zdravého dítěte", ale osobnost se speciálními potřebami...).

Neslyšící pedagog jako vzor

Osobnost neslyšícího pedagoga

(Saša Zvonek) ZDROJ: <http://ruce.cz/clanky/79/8>

V každé výchovně-vzdělávací práci hraje rozhodující roli osobnost učitele. Vliv osobního působení učitele platí přirozeně ještě více v surdopedii, kde při menším počtu žáků ve třídě dochází k mnohem častějšímu přímému působení a komunikaci mezi učitelem a žáky" (Pulda 1992, s. 70).

"Jedním z nejsilnějších podnětů, které působí na dítě při vstupu do školy, je osobnost učitele. V očích malého žáka ztělesňuje učitel autoritu, moc a moudrost, které znamená škola. Proto je samozřejmé, že si dítě vytváří k učiteli citové vztahy. Učitele obdivuje, respektuje ho a snaží se mu zaimponovat" (Klindová, Rybářová 1981, s. 106).

Z toho je jasné, že **na pedagoga se budou klást velké nároky**. V literatuře zabývající se surdopedickou problematikou, a to jak novější, tak i staršího data, můžeme najít výčet vlastností a osobnostní profil ideálního učitele sluchově postižených. Nikde však nestojí nic o tom, zda toto se týká pedagoga slyšícího nebo sluchově postiženého, snad jenom velmi staré zmínky nás utvrzují, že dříve nebyl zájem o sluchově postiženého pedagoga. A to pouze z toho důvodu, že jejich vzdělání nebylo dostatečné (a nikdo se zřejmě nezabýval tím, co udělat, aby dostatečné bylo), nebo že tento byl sluchově postižený.

Můžeme tedy říci, že **požadavky na pedagoga** sluchově postižených dětí se neliší v tom, je-li pedagog slyšící, nebo sluchově postižený. **Rozdíly** bychom mohli hledat spíše v tom, co který z nich může dětem nabídnout, nebo jaká je příprava toho kterého z nich.

Můžeme například říci, že sluchově postižený učitel bude se stejně postiženými dětmi snáze komunikovat, bude si s nimi lépe rozumět a lépe chápat jejich pocity, na druhou stranu jeho příprava na toto povolání, studium, bude v některých ohledech náročnější, než u slyšícího kolegy. Pokud bychom měli vycházet z ideálního stavu, bylo by nakonec jedno, zda je pedagog slyšící, nebo sluchově postižený.

Co bychom tedy mohli očekávat od neslyšícího pedagoga?

1. **Musí** přistupovat k práci s patřičnou motivací, měl by k této práci mít odpovídající vztah, měl by mít zcela jasno, proč tuto práci chce vykonávat.
2. **Musí** mít odpovídající erudici, měl by to být člověk zasvěcený do problému. V případě sluchově postižených pedagogů je zde velkou výhodou osobní zkušenost. Dostatečné odborné vzdělání je jednou ze základních podmínek úspěšné práce.
3. **Musí** mít schopnost a potřebu se dále vzdělávat a získávat nové informace v oboru. Tím, že vystuduje příslušnou odbornou školu, udělá pouze první krok. S tím souvisí také schopnost měnit své názory a postoje, hledat novou cestu, netrvat stále na jednom a tomtéž, pružně reagovat na nový vývoj a výzkum.
4. **Musí** prokázat dobré organizační schopnosti. Měl by se aktivně podílet na organizaci práce a chodu školy.
5. **Musí** to být člověk zodpovědný a spolehlivý. Důležité je, zda je to člověk spravedlivý, veselý, optimistický, člověk, ke kterému mají děti důvěru a kterého si přirozeně váží. Pokud má přirozenou autoritu, nebo schopnost si ji nenásilně vytvořit, je to obrovskou výhodou. Platí, že sluchově postižené děti si nejvíce váží těch učitelů, kterým rozumí, s nimiž se snadno a bezproblémově domluví. Učitel by tedy měl mít tuto schopnost, v praxi to znamená především zvládnout na dobré úrovni znakový jazyk. Zde má sluchově postižený učitel značnou výhodu.

Protože učitel je dětem příkladem, je důležitá celá řada kladných vlastností.

Jsou to přímí činitelé vztahu mezi učitelem a žákem a učitelova působení. Důležitá je trpělivost, nutná je značná dávka sebekritičnosti, pedagogického taktu, tolerance, empatie, asertivity a další.

Důležitou, a často opomíjenou vlastností je kontakt s organizacemi sluchově postižených a s dalšími sluchově postiženými dospělými lidmi. I zde to mají sluchově postižení daleko jednodušší.

Důležité jsou také technické znalosti v oblasti kompenzačních pomůcek, měl by mít přehled o nových pomůčkách, o současných trendech v této oblasti.

Je tedy vidět, že požadavků je dost, a to nejsou vyjmenovány všechny. V něčem to mají sluchově postižení učitelé snazší, v něčem jiném těžší, důležité však je vědět, že ve školách pro sluchově postižené mají své místo. A že opravdu záleží hlavně na nich samotných a na ředitelích a slyšících učitelích škol pro sluchově postižené.